

Dünyada böyükxaosa səbəb olacaq fəlakətlərdən biri də qütblərde və yüksək dağlarda buzlaqların sürətlə əriməsidir. Buzlaqlar üzərində aparılan bir çox tədqiqatlar onların olduqca böyük sürətlə əridiyini sübut edir. Qlobal istileşmə ilə əlaqədar olaraq buzlaqlar da ərimənin miqdəri dəyişir. Planetimiz bu sürətlə istileşməyə davam edərsə, 2100-cü ilə qədər Himalay buzlaqlarının 68 faizini itirəcək.

Əsrimizin sonunda insanların təbiətə verdiyi zərər dünyının 2,7 dərəcə istileşməsinə səbəb olacaq. Bu, təxminen 2 milyard insanın həyatı əhəmiyyət daşıyan su ehtiyatlarının itirilməsi deməkdir. Science jurnalında dərc olunan araşdırma 200 min fərqli buzlağın iqlimdən necə zərər gördüyü detallı formada izah edildikdən sonra istileşməni 1,5 dərəcəyədək endirməyi hədəfləyən Paris razılışmasına əməl ediləsə belə, mövcud buzlaqların yarısı itirilecek.

Dünyadakı suyun 97%-i dənizlərdə və okeanlarda duzlu su olaraq mövcuddur. Qalan 3% şirin sudur. Dünyadakı şirin suyun 69%-i buz və qar formasındadır. Buz və qar şəklində olan bütün bu donmuş kütlələr buz sferasını əmələ getirir. Buz və qarın böyük hissəsi Arktika və Antarktika buzlaqlarında, qalan hissəsi isə Himalay, Alp, And və Qazalı dağları kimi yüksək yerlərədədir. Dəniz

Buzlaqlar əriyir, təhlükə böyüür

buzlaqları istisna olmaqla, quru buzlaqları qıtələrin 10%-ni əhatə edir. Bu yerlərde orta temperatur heç vaxt 0 °C-dən çox deyil.

Dağ buzlaqlarının əriməsinin dəniz seviyyəsinin yüksəlməsində 3:1 paya səbəb olacaq təxmin edilir. Tədqiqatçılar bildirirlər ki, xüsusilə 1 kvadrat kilometrdən kiçik buzlaqlar istileşməyə dözməyəcək.

Ekspertlərin hesablamalarına görə, Yaxın Şərqi, Qafqaz, ABŞ və Yeni Zelandiya kimi bəzi regionlarda buzlaqların kütləsi ən yaxşı halda 60 faiz təşkil edir. Əgər istileşmə gözönüldiyi yüksək faizdək qalxa buzlaqlar 100 faiz itirilecek. Bəs planetimizdəki bütün buzlaqlar ərisə, nəticə neçə olacaq?

Qütb buzlaqları "dünyanın kondisionerləri" adlandırılır və planetimizin iqlim sisteminin tənzimlənməsində çox mühüm funksiyaya malikdir. Dünyanın cənubundan fərqli olaraq, şimal qütbündə buzlu qıtə yoxdur. Şimal Buzlu okeanındaki buzların bir hissəsi hər yay əriyib suya çevirilir, hər qış yenidən donur. Bununla belə, iqlim böhranının yaratdığı təsir ilə donmuş Arktika dənizinin buz kütləsi gündən-günə kiçilir, eyni zamanda qatı nazikləşir. Araşdırmlara görə ərimə ən çox sentyabr ayında başlayır, hər 10 ildən bir 13 faiz azalma qeydə alınır. Alımlar bildirir ki, bu rəqəm min ildir ki qeydə alınmayıb.

Dəniz buzlarının əriməsinə səbəb dünyadan getdikcə isinməsi, istixana qazları emissiyasının artması, ekoloji tarazlığın pozulmasıdır. Buzlaqlar əridikcə dünya daha da isinir. Hesablamalara görə Arktika səthinin temperaturu son 20 ildə iki dəfə artıb. Qrenlandiyanın buz təbəqəsinin əriməsi isə

2006-2018-ci illər arasında dəniz seviyyəsindəki artımın 17,3 faizini təşkil edib. Alımlar qlobal istileşmənin son 20 ildə Qrenlandiyanın buzlaqlarının ərimə sürətini 5 dəfə artırıldığını açıqlayıblar. Qrenlandiyada bütün buzların əriməsi dəniz seviyyəsinin ən azı 6 metr yüksəlməsinə səbəb ola bilər.

Geophysical Research Letters jurnalında dərc edilən araşdırma 6 qitədən 99 sahilənin şəhər baredə yazılmışdı. Sahilyanı şəhərlərin hər il bir neçə santimetr su altında qaldığını müşahidə edilir. Buna görə Çinin Tianjin şəhəri hər il ən çox 5 santimetritkiyə məruz qalan şəhərdir. Tyanjindən sonra Pakistanın Karaçi və Filippinin Manila şəhərləri təhlükədədir.

Bu, tekçə qlobal istileşmə ilə bağlı problem deyil, həmçinin böyük şəhərlərdə qeyri-mütsəkkil tikinti üsulları, infrastrukturun ol-

maması da sel və daşqınlar nəticəsində itki-lərə səbəb olur. İş o yerə çatıb ki, İndoneziya paytaxt Cakartanı köçürməyə hazırlaşır. Paytaxtin köçürülməsi qərarı siyasi və ya hərbi səbəblərdən deyil, əhalinin sayının, iqlimin və təbii şəraitin artması ilə bağlı olub. Dünya əhalisinin 44 faizi sahiləni ərazilərdə yaşayır. Buna görə də bir çox ölkə və şəhərlər su altında qala biler.

Müxtəlif qazlardan ibaret olan atmosferin strukturunda rast gəlinən karbon qazı (CO_2), metan (NH_4), diazoksid (N_2O), ozon (O_3) və xloroflorokarbon (CFC) kimi istixana qazları günəşdən yerə gələn şüaların süzərək yer kürəsini müəyyən temperaturda saxlayır. Hazırda əhalinin sürətli artımı, həyat şəraitinin yaxşılaşması, məqsədi ilə enerjiyə tələbat sürətlə artır. Artan enerji ehitiyacını ödəmək üçün kömür, neft və təbii

gaz kimi qalıq yanacaqlardan istifadə edilir. Bu da atmosferə lazım olduğundan daha çox istixana qazları buraxılması deməkdir.

Atmosferə böyük miqdarda buraxılan istixana qazları atmosferde həddindən artıq istixana effekti yaradır və qlobal istileşməyə səbəb olur. Qlobal istileşmə həddindən artıq quraqlıq, sellər, daşqınlar, torpaq sürüşmələri, meşə yanğınları, insanların və heyvanların həyat şərtlərinin və yerlərinin dəyişməsi, qütb buzlaqlarının əriməsi və dəniz seviyyəsinin qalxması kimi zəncirvari təbii fəlakətlərin baş verməsinə səbəb olur.

Buzlaqlar çox dinamik sistemlərdir. Onları izləyəndə buzlaqların hərəkətini görə bilmirik, lakin peyklər vasitəsilə buzlaqların hərəkətini çox yaxşı müşahidə edə bilərik. Müşahidələr göstərir ki, buzlaqlar ətraf mühitdəki temperatur dəyişikliklərinə düşündürdündən də qat-qat həssasdır. Qrenlandiyadakı Yakobsen buzlaqının yayda gündə 40 metr irəliliyi müəyyən edilib. Bu irəliliş on il əvvələ müqayisədə təxminən iki dəfə çoxdur.

Təxminən 2,5 milyon il əvvəl, yəni insanların Yer üzündə ilk dəfə var olduğu ehtimal edilən vaxtdan bəri, müxtəlif qitələrdə əmələ gələn buzlaqlar və onların əriməsi nəticəsində əmələ gələn su axınları sebəbindən insanlar bəzən yaşadıqları torpaqlardan başqa yerlərə köç etmək məcburiyyətində qalıblar. Yaradılışın qaydalarını pozan,

müxtəlif yollarla atmosferə, təbiətə, nizama zərər verən insan növbəti köçə də hazır olmalıdır.

Lale Mehrali